

תוספת שבת

זמני הדלקת נרות שבת מוקדם פרשת שופטים
 ירושלים: 6:40 מוקדם: 6:30
 בני ברק: 6:56 מוקדם: 6:46
 מודיעין עילית: 6:50 מוקדם: 6:40

מדברי רבותינו זצוק"ל ושיבדלחט"א במעלת תפילת מנחה בערש"ק וקדושת השבת

חלק ב - ליקוט פנינים נפלאים מתוך הקונטרס 'דרך ישרה' על הנהגות ערב שבת וקבלת שבת מהגאון רבי שריה דבילצקי זצוק"ל שראה אור באחרונה

א. מאד היה זריז ונוהר להקדים קבלת השבת כחצי שעה ויותר קודם שקיעת החמה

דאף שלעיקר הדין נקטינן כדעת הגאונים והגר"א (הו"ד במשנ"ב סי' רסא סקכ"ג וביאורו"ל שם) דהתחלת זמן בין השמשות הוא רק מהתכסות גלגל השמש מעינינו, ולפי זה יוצא דמדינא מיהא אין איסור בעשיית מלאכה סמוך לשקיעת החמה [למעט איזה זמן עבור תוספת שבת], מכל מקום למעשה המנהג הפשוט בכל ישראל הוא להקדים יותר הפרישה ממלאכה וקבלת השבת, לא רק בתור גדר וסייג שלא יגיעו בטעות לרגע השקיעה ממש, אלא גם בכדי לחוש לשיטת היראים (סו"ס רעד, והו"ד בהגמ"ר שבת פ"ב סי' תנו, ובאגודה סי' מט) דהתחלת זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל קודם שקיעת החמה, וכמבואר בב"ח (ר"ס רסא) דלכתחילה יש להזהר כדברי היראים, ושכן היה מנהג הקהילות מאז יעו"ש, והמגן אברהם (סק"ט) העתיק גם כן דברי הב"ח, וכתב המשנה ברורה (סקכ"ג, ובביאורו"ל ס"ב סוד"ה מתחילת ושעה"צ סקכ"א) דלכתחילה בודאי טוב לחוש לדברי היראים, ולכן מן הראוי לפרוש ממלאכה לפחות 18 רגעים קודם השקיעה, שזהו שיעור של ג' רבעי מיל להמחמירים המחשבים כל מיל 24 רגעים, עכתו"ד.

ונוסף על זה המצוה דאורייתא של תוספת שבת, וכמבואר בגמרא בראש השנה (דף ט' ע"א) דמצוות עשה מן התורה להוסיף מן החול על הקדש [והמוסיף מוסיפין לו חיים (פמ"ג אש"א ר"ס רנו)], וכתב המשנה ברורה (סי' רסא סקי"ט) דזמן התוספת הוא על כרחך קודם בין השמשות, דהלוא מבין השמשות ואילך כבר הוי ספק לילה דחייב עליה אשם תלוי, ולא הוה צריך קרא לאוסופי, ע"כ, ולמעשה לא נתפרש שיעור התוספת הנצרך, אבל סברא הוא דלא סגי ברגע כמימרא אלא בעינן איזה שיעור מסוים, ב' רגעים או יותר מזה, ועפ"י כתב המשנה ברורה (סקכ"ג ובביאורו"ל סוד"ה מתחילת) דראוי להקדים לקבל שבת חצי שעה או עכ"פ כ' רגעים קודם השקיעה יעו"ש.

ובחיבורו 'הזמנים לפועלים' (אות יד) כתב רבינו בזה, וז"ל "זמני הדלקת הנר בארה"ק, בנויים על חומרת היראים, ולכן אין מקום בארץ שבו המנהג להדליק פחות מ-20 רגעים לפני השקיעה [והמקומות המוסיפים על ה-20 רגעים, לדוגמא: חיפה - חצי שעה, ירושלים - 40 רגעים, אינם אלא מנהגים גרידא], ובאופן קבוע בודאי אין לעשות מלאכה לאחר הזמנים של כל מקום ומקום, ובאופן ארעי יש להקל עד 20 רגעים, ולעת הצורך גם יותר, היות וכל הזמנים הנ"ל הם סוכ"ס

זמנים להדלקת הנרות, ולא להפסקת מלאכות להדיא, וגם שיטת היראים אינה מוסכמת לכולי עלמא, עכ"ד רבינו שם, וכן כתב גם בחיבורו 'מנוחה שלימה' (עמ' יח אות טז) ד"ראוי מאד למדקדק במעשיו, גם בשאר ערי הארץ שלא לאחר זמן ההדלקה מחצי שעה לפני שקיעת החמה, עכ"ד [ועיין לרבינו בחיבורו 'לפני שמש' (פ"י) שהאריך אודות דבריו המוקשים של הגר"ז (בסדר הכנסת שבת) כביכול שקיעת החמה היא ד' רגעים אחר העלמות גלגל השמש באופן וכו', ומסיים רבינו שם בזה"ל "ואפשר כיון דנפק מפומיה דהרב ז"ל, אין להקל בתוספת שבת בפחות מד' רגעים, בין לפני השקיעה ובין לפני בין השמשות של היראים, וכן במוצאי שבת וכו', ואף דשיעור ד' רגעים דוקא הוא הלכתא בלא טעמא, מכל מקום אין הפסד לחוש לזה, עכ"ד].

ולמעשה רבינו ז"ל לעצמו היה מקדים מאד קבלת השבת, וכמו שהבאנו להלן שנהג להתחיל אמירת סדר קבלת שבת כ-40 רגעים קודם שקיעת החמה [ובשנים קודמות התחיל אמירתו 30 רגעים קודם השקיעה, וכמובא שם]. וראה להלן בסמוך דהיה מקפיד גם אמירת סדר 'קבלת שבת' כולו קודם השקיעה.

וכתב רבינו בחיבורו 'דיני זמני הלילה' (שבת, אות ד'), וז"ל "וכאן מקום להעיר ולהתריע, שמאד רע המעשה שהתרגלו בזה בני תורה, שמדקדקים בכל דבר כקוצו של יו"ד בכל מיני חומרות לא שערום אבותיכם, וכאן בענין הכנסת שבת מקילים באופן קבוע לעשות כל המלאכות עד השקיעה ממש, וחופץ מאשר מבטלים בידיים זמן תוספת שבת, עוד נכנסים בגבול בין השמשות ח"ו, בהסתמכם על השקיעה הכתובה בלוחות שהרבה פעמים אינה תואמת את מציאות המקומות או שצריכים להחמיר שם מחמת ספק כיסויי ההרים, ועוד דיש בזה חילול שם שמים לעיני ההמון, ובודאי בקראם דברים אלה יחזרו בתשובה שלימה ובגדרים חזקים יקבלו עליהם לקיים תוספת שבת כהלכתה, עכ"ד רבינו שם..

**ב. סדר 'קבלת שבת' נוהר לומר קודם זמן
 בין השמשות, והקפיד שיהא באופן שיספיק
 לסיימו כולו קודם זמן זה [ודקדק שיתקיים זה
 גם לשיטת היראים]**

הנה למנהגינו שקבלת השבת היא באמירת 'בואי כלה', ממילא פשוט דצריך להקפיד שיהיה זה קודם זמן בין השמשות, בכדי לקיים המצוה דאורייתא של תוספת שבת כדין, וכמשנ"ת לעיל בתחילת הפרק, וכן מבואר בפרי מגדים (סי' רנו סק"א)

וכף החיים (סי' רסב סקל"ב), וכן הוא בערוך השלחן (סי' רמב ס"מ) בשם סידור השל"ה דהמאחרים אמירת 'מזמור שיר ליום השבת' עד אחר השקיעה גורמים רעה רבה יעוי"ש.

אמנם לכתחילה בלאו הכי נמי יש ענין שתהא קבלת השבת בפה דייקא, וכדכתב רבינו בספרו 'פורים המשולש' (פ"א הע' יג) מדברי המשנה ברורה (סי' רסא סק"א) ומשמרת שלום (קוידנוב, סי' כו ס"ב) וביאור 'מקור החיים' על אורחות חיים להרא"ש (אות יט) וספר 'ברית עולם' (זילבר, פרק קבלת שבת ס"ב), וכן בדברי האריז"ל בשער הכוונות (דרושי קבל"ש) מבואר החיוב לומר קבלת שבת דעושה בזה תיקונים גדולים בעולמות העליונים, וכן הוא גם בדברי רבינו הגר"א ז"ל בביאורו לתיקוני זהר (דף מט ע"א, לדפוס ת"ז עם בהגר"א, ד"ה דצריכין) דצריכין שפון לקבלא לה וכו', ורצונו לומר, לקבל שבת מבעוד יום, דשבת בא ממילא וכו', ע"כ, ומבואר נמי דבעינן קבלה בפה מבעוד יום דייקא.

אך גם מצד עצם אמירת ה'סדר קבלת שבת', כתב רבינו (שם; פת"ע החדש ח"ג בנדמ"ח עמ' קד; דיני זמני הלילה, שבת אות ז') דמן הראוי שייאמר קודם שקיעת החמה דייקא, שכן נראה כוונת הדברים בשער הכוונות (דף סד ע"ג) שכתב שם דבעת שקיעתה ממש אז יסגור עיניו וכו' ויתחיל אמירת מזמור הבו כו', ע"כ, דהיינו בעת שרואה שהשמש מתחילה לשקוע בכדי שיסיים האמירה עם שקיעתה (ויעויין גם שעה"כ דף סז ע"ב).

והוסיף רבינו שם, דגם אם נפרש דכוונת האריז"ל להתחלתה היא בעת שקיעת החמה, ג"כ תהיה כוונתו שתיאמר כרבע שעה קודם השקיעה, דבאמת כפי המציאות במקום משכן כבודו ז"ל בעיה"ק צפת ת"ו, אזי החמה שוקעת ומסתלקת מעל ראשי ההרים רבע שעה לפני השקיעה האמיתית [ובימים הקודמים כשעוד היה נהוג שם השעון הארצי-ישראלי הישן המכוון לשקיעת החמה בשתיים עשרה, היו מכוונים אותו ברגע של שקיעת החמה מאחרי ההרים, לרבע לפני שתיים עשרה], נמצא איפוא, ד'עת שקיעתה ממש' ידידה הוא רבע שעה קודם השקיעה האמיתית.

וכן כתב בבן איש חי (ש"ב פר' וירא אות ו') דעל פי רבינו האריז"ל זמן אמירתו הוא כשליש שעה לפני השקיעה [יעוי"ש שכתב שהוא שליש שעה לפני המוגרב שהיה קורא בשעה 12 בדיוק, אמנם למעשה מבואר להלן שם דהמוגרב אצלם היה ז' וחצי רגעים אחר השקיעה יעוי"ש], ועיין להגר"א מאני זצ"ל בספרו 'ברכת אליהו' (עמ' קמב אות ב') שכתב דכן היה המנהג בזמנו בבית א-ל להתחיל כשליש שעה קודם השקיעה, ואח"כ השתנה המנהג להתחיל חצי שעה לפני השקיעה, ושמנהג 'בית יעקב' שבעיה"ק חברון ת"ו היה להתחיל רבע שעה [ולפעמים עשרה רגעים] לפני השקיעה, ע"כ, וכן הוא גם מנהג בתי כנסיות הישנים של האשכנזים פרושים בירושלים עיה"ק, שמתחילים 'לכו נרננה' רבע שעה קודם השקיעה, וכן כתב בספר 'בין השמשות' (פ"ו אות ד').

ועיין גם בספר 'משמרת שלום' (קוידנוב, סי' כו אות ב'), וז"ל "הנה ידוע דרבותינו הקדמונים, גם קה"ק הבעש"ט ז"ל ותלמידיו הק', היו מקדימים מאד לקבל שבת, ובעת שהיו אומרים סדר קבלת שבת כנהוג היה קודם בין השמשות בודאי, וכידוע מזקנינו סבא קדישא מהר"ם ז"ל מלעכוויטש, כי באמת נראה כי כל ענין סדר קבלת שבת נתקן שיאמרו זה בזמן תוספת שבת, ודי למבין", עכ"ד.

ובספרו 'מאתך תהלתי' (בכת"י) מסיים רבינו בזה, וז"ל "ועל כן במקומות שמאחרים קבלת שבת בבתי הכנסת עד לאחר שקיעת החמה, וכנהוג היום כמעט בכל בתי הכנסת [חוץ מבתי כנסיות הישנים בירושלים], טוב שכל יחיד המדקדק יאמר לעצמו לפני השקיעה ה'קבלת שבת' העיקרית הנצרכת לפי האריז"ל בשער הכוונות (שם), שהוא - 'מזמור לדוד הבו וכו', 'בואי כלה' וכו', 'מזמור שיר ליום השבת' וכו', וה' מלך, ואח"כ יוכל לומר שנית עם הציבור [וכן יש לנהוג מי שאין לו פנאי לומר כל ה'קבלת שבת', דסגי בזה], עכ"ד רבינו שם,

ובספרו 'בינו שנות דור ודור' (עמ' עג) כתב על הגה"צ רבי יוסף צבי הלוי זצ"ל (ראב"ד ת"א-יפו), שהיה מקפיד תמיד לסיים אמירת כל סדר 'קבלת שבת' לפני השקיעה, ואם ראה שהש"ץ מתאחר, היה ממחר לסיים לעצמו לפני השקיעה, ע"כ [והוסיף רבינו בספר 'פורים המשולש' (שם), דאם התפלל מנחה סמוך לשקיעה ודחיקא ליה שעתא בכדי להספיק אמירת קבל"ש לאחר התפילה, יש להקל בשעת הדחק כזו לומר הסדר הנ"ל בעת חזרת הש"ץ, בהסתמך על השיטה (בבאה"ט סי' קכד סק"ז) דמותר ללמוד בחזרת הש"ץ, דהוי מצוה עוברת, אבל דוקא אם אירע כן במקרה, אך לכתחילה צריך לקבוע עצמו להתפלל מנחה במנין המתפללים מבעוד יום באופן שיספיק הזמן גם לאמירת קבל"ש קודם השקיעה כראוי, עכתו"ד שם].

ולמעשה רבינו ז"ל לעצמו היה מדקדק לסיים אמירת סדר 'קבלת שבת' עד כ-20 רגעים לפני שקיעת החמה, והוא כדי לסיים אמירתו קודם זמן בין השמשות לשיטת היראים [שהוא 18 רגעים קודם השקיעה לדעת המחמירים המחשבים את המיל 24 רגעים, ובתוספת זמן מה עבור תוספת שבת, וכמשנ"ל לעיל בתחילת הפרק], והיות שהיה חפץ לדקדק בזה גם בהאמירה השניה של סדר 'קבלת שבת' שאמר בביתו עם ההקפות וכו', הלכך למעשה נהג להתחיל אמירת סדר קבלת שבת כבר כ-40 רגעים קודם שקיעת החמה (וכדהבאנו להלן בסמוך), ובזה יצא ידי כולם לכתחילה מצוה מן המובחר בלא שום פקפוק כלל.

ושוב נמצא מכתב מרבינו (בכת"י) אודות מנהגו בסדר קבלת השבת בשנים הקודמות, וכדלהלן: מ"ה רגעים קודם השקיעה מתעטף בט"ג ומתחיל אמירת 'במה מדליקין', ובהגיעו למשנה 'שלושה דברים אדם וכו', היה כבר ל' רגעים קודם השקיעה, ואז אומר בקול רם 'עשרתם, ערבתם, הדליקו את הנר' [ותכף הרבנית ע"ה הדליקה, כחצי שעה קודם השקיעה], וממשיך אז באמירת 'חייב אדם למשמש' וכו' עם המשמוש בפועל כדין, ומיד לאחמ"כ מזמור לדוד וכו', ע"כ.

לתרומות לעלון אפשר גם ב"נדרים פלוס" ו"קהילות" קופת "אוסף גליונות" קופת "עלון תוספת שבת" או בטלפון 037630543 שלוחה 2040.

לפרטים והנצחות או לשליחת דרשות וכד' ניתן לפנות למייל a0732951324gail.coa
לשמיעת שיחות חיזוק בנושא שבת בטל: 073-2951324